

BOŽIĆNA PASTORALA U DUBROVNIKU

(KNJIŽEVNI SVJETOVI I FUNKCIJE)

Davor Dukić

Povijest hrvatske književnosti bilježi čitav niz tekstova dramskog karaktera s temom Isusova rođenja, u kojima pastiri nastupaju kao isključivi, dominirajući ili, u odnosu na druge likove, samo ravnopravni nositelji dramskog govora. Različita izraženost njihove dramske strukture očituje se i u dvjema žanrovskim odrednicama, obično upisanima već u naslove djela. Tako oni tekstovi s više naputaka za scensko izvođenje nose oznaku *prikazanja*, dok se oni s oskudnijim didaskalijama, dužim monoložnim partijama, sporijim promjenama prostora, a katkad i naglašenom ulogom pripovjedača, najčešće nazivlju *pastirskim razgovorima*. Neutralnim terminom *božićna pastorala* nastojao sam objediniti oba podžanra.

Književna obrada Isusova rođenja nije naravno specifikum hrvatske književnosti: povjesničari književnosti ističu talijanske utjecaje na jugu i njemačke (austrijske) na sjeveru, ali je zanimljivo da konjunktura božićne pastorale u nas, ako je suditi po sačuvanim tekstovima, pada upravo u 18. stoljeće i zahvaća gotovo isključivo dubrovačku književnost.¹ U Dubrovniku se, naime, čak petoro autora i autorica XVIII. stoljeća okušalo u tom žanru, i to kronološkim redom: Antun Gleđević, Jozo Betondić, Anica Bošković, Benedikta Gradić i Lukrecija Bogašinić.

Iako su hrvatskoj pastorali posvećeni brojni radovi povjesničara književnosti (Fancev, Bogišić, Švelec, Rapacka), ni u jednom od njih ne obrađuje se odvojeno

problematika božićne pastorale. Analiza božićnih pastoralu u ovom će radu imati za polazište pretpostavku o njihovoj potencijalno dvoslojnoj tradicijskoj određenosti; onoj pretkršćanskoj i onoj kršćanskoj. Tu je dvojnost, unatoč kasnijim kršćanskim interpretacijama Vergilijevih tekstova i prisutnosti pastoralnih elemenata u samom Svetom pismu (*Evandjelje po Luki*, 2, 8-20), teško osporiti, iako se, naravno, ne može poreći i svojevrsna »prikladnost« antičke pastorale za upijanje sadržaja iz kršćanske svete povijesti i kršćanske ideologije. Tako božićnoj pastoralu antička ekloga i bukolika, odnosno njezini renesansni i barokni nasljedovateli, stavljaju na raspolaganje konvencionalni prirodni prostor, idealizaciju pastirskog života, te utopijski i alegorijski književnosemantički potencijal. Uz to, dubrovačka svjetovna pastoralu 16. stoljeća ostavlja mogućnost tipološkog diferenciranja likova pastira i sudaranja ontološki različitih književnih svjetova: realnog i pastoralno-mitološkog. Kršćanska komponenta božićne pastorale može se opet realizirati preko tri hipotetički različite diskurzivne strategije koje se u pojedinom tekstu uglavnom isprepliću. Naime, govor likova i, naravno, didaskalije, mogu obavljati funkciju jednostavnog prikazivanja *velikog događaja*. Nadalje, govorom likova, ili još češće njihovom pjesmom, mogu se u stilu duhovne lirike veličati kreposti protagonista svete povijesti: Isusa, Bogorodice i Josipa. Naposljetku, tekst se može indirektno ili direktno obraćati gledateljima (odnosno čitateljima) apostrofirajući, po načinu propovijedi, neporočan kršćanski način života. Tako se može govoriti o prikazivačkoj (narativnoj), aksiološkoj i persuzivnoj unutartekstovnoj funkciji božićne pastorale, odnosno o postupcima ugradnje sekundarnih žanrova: duhovne lirske pjesme i propovijedi.

Dubrovačkoj božićnoj pastoralu XVIII. stoljeća prethode dva starija istovrsna teksta. U zadarskoj pjesmarici koju je 1685. sastavio pop Šimun Vitasović nalazi se prikazanje *Od rojen'ja Gospodinova* za koje Franjo Fancev pretpostavlja da je moralo nastati mnogo ranije, vjerojatno u 15. stoljeću (1928, 8). U 380 parno rimovanih osmeraca sa čestim i dugačkim didaskalijama koje ponegdje prelaze u prozno pripovijedanje anonimni je autor kronološki pravocrtno ispričao događaje u noći Isusova rođenja, fokusirajući radnju na sveta lica. Pastiri se pojavljuju tek u posljednjoj trećini teksta, gdje se nakon anđelova naviještanja *velikog događaja* odlaze pokloniti Bogorodici i malom Isusu. Kao i u *Evandelju po Luki* i ovdje izostaje motiv darivanja, neizostavan u kasnijim tekstovima. Nadalje, prostor iz kojeg dolaze pastiri nema tradicionalnih pastoralnih obilježja; tekst je oslobođen

utopijske i alegorijske komponente. Prikazivačka (narativna) funkcija dominira nad aksiološkom, a persuazivnoj nema ni traga. Zbog izostanka rekvizitarija antičke i renesansne pastorale, odnosno dramskog fabuliranja na strogoj osnovi biblijske priče ovo se djelo može odrediti kao srednjovjekovno crkveno prikazanje božićnog ciklusa, kojeg je ono jedini sačuvani predstavnik u hrvatskoj književnosti.

Bitno su različita poetička obilježja prikazanja *Od poroda Jezusova Mavra Vetranovića*. U ovom, otprilike tri puta dužem djelu², dominira pastoralni svijet nad svijetom svete / biblijske priče. Ovaj potonji zaposjeda samo okvire dramske fabule; motivom Isusova rođenja na njezinu početku odnosno susretom pastira s malim Isusom i Bogorodicom na njezinu kraju. Istom tematskom sloju pripada i završni govor remete koji ukratko, u futuru, iznosi svetu povijest od Isusova rođenja do posljednjeg suda. Čitav središnji prostor prikazanja ostavljen je svijetu pastira, koji je, kao i u Držičevim svjetovnim pastoralama, slojevito koncipiran; kao spoj tradicionalnog pastoralnog svijeta, u kojem obitavaju vile, satiri i antička božanstva (Dijana, Vulkan, Apolo), i vlaško-čobanskog svijeta priprostog svakodnevnog života. Svojom cjelinom on predstavlja utopijski prostor mira, vasilja i materijalnog obilja (Švelec 1990, 91). Ova posljednja komponenta potvrđuje se i u Bogorodičinu blagoslovu pastira pri kraju prikazanja koje je u cijelosti niz dobrih želja za uvećanjem njihovih materijalnih blagodati.³

U slavljenju *velikog događaja* osim pastira sudjeluju i vile, čime se postiže izravan kontakt tradicionalnog pastoralnog i kršćanskog svijeta. Svojevrstu kršćansku preobrazbu pastoralnog svijeta predstavlja i pojava lika Sibilije koju jedan od pastira doživljuje kao prelijepu vilu, te joj udvara petrarkističkom frazeologijom, da bi mu se ona potom otkrila kao Božja službenica, djevica koja živi sama u spilji. U tom motivu može se prepoznati nagovještaj alegorijske oznake samostanskog života koja će se u većoj mjeri razviti u božićnoj pastorali XVIII. stoljeća.

Iako je dramska struktura Vetranovićeve prikazanja slabije naglašena nego u njezinu srednjovjekovnom prethodniku (sporiye promjene prostora, duži monolozi), hijerarhija unutartekstovnih funkcija ostala je uglavnom ista; narativna funkcija dominira nad aksiološkom, a persuazivna u potpunosti izostaje, čak i u završnom govoru remete koji ne propovijeda, već pripovijeda odnosno proriče svetu povijest.

Unatoč nemalim razlikama nijedna božićna pastorala 18. stoljeća nije prikladnija za usporedbu s Vetranovićevim djelom od prikazanja *Porodenje Gospodinovo Antuna Gleđevića*. Sličnost se pokazuje već na površinskim komponentama izražajne razine, primjerice u podjednakoj duljini (1581 stih, gotovo isključivo ukrštenorimovani osmerci uz nekoliko pripjevnih peteraca i šesteraca) i podjednako izraženoj dramskoj strukturi (uz oba su djela vezani i egzaktni podaci o mjestu i vremenu scenskog izvođenja). Vetranovićevo prikazanje je »arecitano« na Badnjak 1537. u crkvi Male braće, a Gleđevićevo je izvedeno u Cavtatu 1703. (Bogišić 1989) U oba djela dominira pastirski svijet nad svijetom svete povijesti, samo što kod Gleđevića, kao i kod drugih dubrovačkih autora božićne pastorele XVIII. stoljeća, izostaju pojave tradicionalnoga pastoralnog svijeta (vile, satiri, antička božanstva, mitološka bića). Kod Gleđevića, međutim, pastirski je svijet podijeljen na tri prostora: pastire, gorane i seljane, pri čemu su prva dva prostori običnih pastirskih aktivnosti.⁴ Među sličnosti Gleđevićeva prikazanja s Vetranovićevim ulazi i pojava pustinjaka Svetoja, navjestitelja *velikog događaja* koji, kao i lik Sibilie kod Vetranovića, nosi egzemplarnu funkciju (uzor svetačkog života) i predstavlja prodor svetog kršćanskog svijeta u prirodni, pastirski okoliš. I Gleđevići se likovi poput Vetranovićevih koriste petrarkističkom frazeologijom, ali je ona ovdje u funkciji opisa protagonista svete povijesti; Isusa i Bogorodice:

U čelu mu hrane dvore
od nebesa sve milosti,
oči mu su dvije dzore,
pače istoci svih svjetlosti.

Kê poglede blag i mio
on goruće na me obrati,
kô da s njima rijet je ktio:
»Želim srce tvê zgrijati.«

Rusa je s lijerom izmiješana
vrh lica mu sunčanoga,
kâ o dzori cti vrh grana
primaljetja veseloga.

Vrh usi mu s kîjem smami
duše u zlobah utvrdjene

stoji rumeni dragi kami
od ljubavi božanstvene.
Što ti umijem već kazati,
ako ista ljepota je,
i za njega prikazati,
dosta je rijeti, on Bog da je! (stihovi 1149-1168)

Ona ljepša jes od dzore,
od mjeseca i danice,
oči joj rajskim ognjem gore,
sja joj suncem svijetlo lice. (stihovi 1233-1236)

Bitne razlike između ovih dvaju prikazanja otkrivaju se na dubljoj književnosemantičkoj razini. Dok je u Vetranovića materijalno obilje bila jedna od temeljnih odlika pastoralnog svijeta, u Gleđeviću se tekstu uzvisuje siromaštvo pastira kao preduvjet nesvakidašnje časti koju im ukazuje Nebo:

O kî jeste sveđ jedini,
uživajte san slobodno,
pravednos vam stražu čini
i uboštvu nebu ugodno. (stihovi 205-208)

Nadalje, Gleđeviću se djelo razlikuje od Vetranovića i s obzirom na raspored unutartekstovnih funkcija. Vrlo izraženoj aksiološkoj funkciji pridružuje se ovdje i persuzivna; na nekoliko mjesta u govoru likova eksplicitno se iznose kršćanski ideologemi bez njihove direktne funkcionalne povezanosti s osnovnom pričom. Na tim mjestima kršćanskog moraliziranja ponovo se uzvisuje uboštvu, pravednost i marljivost kao boguugodne odlike pastirskog svijeta (primjerice stihovi 85-96, 279-280, 545-548, 553-556, epizoda s pustinjakom Svetojem: 645-788).⁵

Razgovor pastjera Joze Betondića svojom je duljinom (306 stihova, od toga 296 ukrštenorimovanih osmeraca i 10 različitih stihova, duljine od 3 do 6 slogova, u završnoj pjesmi pastira) najbliži srednjovjekovnom prikazanju. No njegov je dramski potencijal vrlo slab; nema ničega što bi odgovaralo zapletu, *radostan događaj* je naviješten pastirima već prije početka, i to tako nedvosmisleno da među njima nema nikakve nesigurnosti u značenje nebeskih poruka, što je čest

motiv u drugim božićnim pastoralama. Dominacija pastirskog svijeta nad biblijskim iskazuje se već činjenicom da osim trojice pastira (Radoja, Goranka i Sladoja) nitko drugi ne uzima riječ, ali je zato rođenje Boga na zemlji i značaj tog događaja gotovo jedini predmet njihovih razgovora. Tekstom dominira aksiološka funkcija; pastiri jednostavno slave *veliki događaj*, pa iako je njihov govor prožet kršćanskim ideologemima, on ni na jednom mjestu ne prelazi u direktno propovjedno moraliziranje, te se ne može govoriti o eksplicitnoj prisutnosti persuzivne funkcije. Pastirski svijet ovdje je nediferencirani, priprosti, seljački svijet koji odlikuje uboštvo i neugoda mukotrpnog rada:

Nedrag meni bij do sada
pripros život od pastijera;
gore obhodeć, pasuć stada,
od svanuća do večera. (stihovi 1-4)

*Razgovor pastirski vrhu porođenja Gospodinova Anice Bošković*⁶ duljinom je blizak Vetranovićevu i Gleđevićevu djelu (1512 stihova, ukrštenorimovanih osmeraca raspoređenih u katrene), a scenskim potencijalom Betondićevu. I ovdje, kao i kod Betondića, sveta lica ne uzimaju riječ; štoviše, *Razgovor* završava u trenucima kad se pastirice spremaju za put u Betlehem. No, taj dominirajući pastoralni svijet bitno je različit od Gleđevićeva i Betondićeva. Po kontemplativnoj naravi likova i odsutnosti podataka iz svakodnevnog pastirskog života on je, iako mu nedostaju vile, satiri i antička božanstva, bliži tradicionalnom nego rustikalnom pastoralnom svijetu. Čak ni darovi pastirica nisu priprosti pastirski darovi kakvi su bili oni u Betondićevih pastira (voće, sirevi, mlijeko, pogača), već predmeti koji u objašnjenjima pastira Lovorka zadobivaju simbolička značenja iz konteksta svete povijesti i kasnijeg Isusova života (jabuka, janje, maslinova grančica, vijenac od ruža, vijenac od ljiljana). Likovi pastira nisu kao u Betondića karakterno neizdiferencirani, nego su raspoređeni po vertikali kršćanskih vrлина; od *Mudrog starca* Lovorka, preko neporočne i samosvjesne Ljubice do još naivne i prostodušne Tratorke. Pastoralni prostor Anice Bošković ne karakterizira ni bogatstvo ni uboštvo, već samoća, mir i kontemplativna pobožnost, čime se ukazuje na samostanski život kao njegov mogući alegorijski referent:

Zato i mi kakogodi
što umiemo slađe i draže

u samoći svetoj odi
nasitimo duše naše (III)

Naglasak na ženskim likovima, kao i neki iskazi iz autoričina predgovora otkrivaju u dumnama implicitnog adresata.⁷

U ovom je tekstu više nego i u jednom dosad spominjanom izražena persuazivna funkcija; najprije u gnomički formuliranim Ljubičinih savjetima Tratorki (primjerice *Tko u malu pomju krati // ter se pusti i ne vlada, // s te nepomnje velekrati // u veliko zlo upada*), potom u Lovorkovim riječima upućenim pastiricama, koje u završnici dobivaju oblik propovijedi u kojoj se šibaju prolaznost, taština i ispraznost svijeta:

Zašto pustit ludo tako
da svjet ovi pun privara
svoijem himbam naopako
vaše isto sarce vara.

Vidim ures i naprava
kako sarce vaše veže,
er ljepota, nu ne prava,
vami želje sve priteže.

Ali ako svies u sebi
zna i dobro razumie,
od ljepote nač pod nebi
neće stvari nestavnje (...)

Ako ljepe bit želite,
ljepotu onu nad sve ine
vašoj duši udjelite
kâ ne bljedi i ne gine.

Ah u sebi, rječú opeta,
nesvjesna bi svaka bila
kad bi ijednoj stvari od svjeta
svoju ljubav upravila.

Pače takoj pri svjetlosti
podpuno ste sljepe sada,
ako iste ispraznosti
i taština vami vlada. (Bošković, LI-LIII, isto,
Marković 1970, 326-328)

Benedikta Gradić u svom djelu *Zbor pastijerski sakupljen na polju od Betlema više poroda Jezusova* (1761)⁸ uvodi jednu novinu u odnosu na dotadašnju dubrovačku božićnu pastoralu — korove koji su vjerojatno bili namijenjeni pjevanju. Duljinom (394 stiha) njezino je djelo najbliže srednjovjekovnom prikazanju i Betondićevoj pastorali. S ovom posljednjom dijeli i neka zajednička književnosemantička obilježja. U oba djela dominira priprosti rustikalni pastirski svijet, samo što je, izgleda, u Gradićkinjoj pastorali on oslobođen atributa uboštva i neugode, te uz stalne oznake mira i skladnosti dobiva i konotacije radosti i prirodnog obilja. Čini se da, kao i kod Betondića, i ovdje dominira aksiološka funkcija izražena u pohvalnim pjesmama, dok persuazivna funkcija, odnosno eksplicitno moraliziranje, izostaje.

U *Razgovoru pastirskom varhu porođenja Gospodinova* (1764) *Lukrecije Bogašinović* intenziviraju se sve bitne komponente djela Anice Bošković, čime se ujedno stvara dojam o svojevrsnoj razvojnoj crti dubrovačke božićne pastorale. Sličnost djela dviju Dubrovkinja očituje se već u gotovo istovjetnim naslovima, zatim podjednakoj duljini (1504 ukrštenorimovana osmerca raspoređena u katrene), ali i u nekim bitnijim književnosemantičkim aspektima. I u Bogašinovićkinu *Razgovoru* dominira pastirski svijet, ali u njemu se sintetiziraju naoko inkompatibilne odlike priprostosti i siromaštva, s jedne i teološke učenosti, s druge strane. Naravno, ova posljednja odlika privilegij je samo nekih likova budući da je i ovdje, kao i u tekstu Anice Bošković, na djelu hijerarhijsko distingviranje karaktera. Sva tri lika iz pastorale Anice Bošković nalaze ovdje svoje pandane: Lovorko Dubravka, Ljubica Jeriku, Tratorka Sjeverku. Dvije pastorele povezuje i kršćanska simbolika darova, zatim motiv skrivanja djevojaka pred muškim svijetom kao preventiva čuvanja od pogubnosti »prigode«, što uz zavjet čistoće dvoje glavnih likova u Bogašinovićkinu djelu i legitimiranje pastirica kao Bogorodičinih službenica sugerira i istovjetan alegorijski referent — život u samostanu. Mjesta u tekstu obilježena persuazivnom funkcijom još je više nego u djelu Anice Bošković, pa tako primjerice adresati pripovjedačeva moralističkog govora na kraju djela nisu više likovi već gledatelji / čitatelji:

Neka svaka od diklica
podnižena sarza u sebi,
na izgled ovieh pastirica
vierno dvori kralja od nebi.

Koi ohole budu glave
dobra od svieta uživati,
oni raiske posred slave
neće viku miesta imati.

Podniženi i bos
uzvišeni viek će biti
i njima se dari mnozi
gori u slavi pripraviti.

Sve njihove gorke trude
rajski pokoj osladiće,
a nemire smeće hude
s vječnijem mirom zamiriće.

Nu se zato veselite
vi, gorkieh posred smeća
koji vrieme provodite,
vami viečni raj se obeća.

Prie sve će doć na manje
i sve ništa može biti
neg Božie obećanje
da se neće ispuniti. (Bogašinović 95-97, isto Marković, 1970, 283)

Na jednom se mjestu otvara za propovijed karakteristična tema Božjeg straha (pastir Stajko pred Bogorodicom, 28), a na drugome se dosljedno slijedi kompozicija propovijedi: iza moralne konstatacije dolazi primjer iz Starog zavjeta kao potkrijepa polazne teze i završne pouke (primjer nesmotrenosti Jakobove kćerke Dine, 45-48). U tekstu se javlja još jedna reminiscencija na Stari zavjet u isključivo egzemplarnoj funkciji (kralj David kao primjer pokajanog grešnika, 76-77). Time je ovo formalno dramsko djelo na sadržajnoj razini donekle povezano s ostalim Bogašinovićkinim epskim djelima u kojima dominiraju starozavjetne teme. No veza nije samo sadržajna; Bogašinovićkina pastorala sadrži najmanje naputaka za scensku izvedbu; didaskalije se svode na popis likova i imena govornika, ali se zato pojavljuje pripovjedač s kompetencijama epskog naratora.

Na kraju se može iznijeti i nekoliko sintetskih teza koje donekle izlaze izvan okvira dosadašnje analize, pa se mogu shvatiti i kao nove analitičke hipoteze. Božićna pastorala u Dubrovniku u 18. stoljeću oslobođena je tradicionalnog pastoralnog rekvizitarija kojim raspolaze njezina renesansna prethodnica, ali zato u njoj dolazi do ekspanzije sekundarnih žanrova: duhovne lirske pjesme i propovijedi, odnosno propovjednih fragmenata. Prevlast kršćanske komponente u njoj odgovara prevlasti duhovne književnosti nad svjetovnom u Dubrovniku u XVIII. stoljeću. Konjunkturu božićne pastorale u tom vremenu valjalo bi prije povezati s ideologijom katoličke obnove nego sa suvremenom joj arkadijskom poetikom, premda se te dvije pojave ne mogu potpuno odvajati. U tom se smislu plauzibilnima doimaju i postavke o božićnoj pastorali kao duhovnom pandanu svjetovnim komedijama i pokladnim predstavama (Kolendić 1964, 228-229). Unatoč nemalim razlikama u estetičkim zahtjevima prema njihovim implicitnim primateljima, božićna pastorala u cjelini, čitana kao književni tekst, negdje je između religiozne poeme i pučke propovijedi.

IZVORI

1. *Prikazanje Od rojen'ja Gospodinova*, u: F. Fancev, »Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame«, *Nastavni vijesnik*, knj. XXXVI, Zagreb 1928, 12-19.
2. Mavro Vetranović, *Od poroda Jezusova*, u: *Djela Marina Držića*, »Stari pisci hrvatski« knj. VII, Zagreb 1897, 412-458.
3. Antun Gleđević, *Porodenje Gospodinovo*, u: *Djela Antuna Gleđevića*, »Stari pisci hrvatski« knj. XV, Zagreb 1886, 257-281.
4. Jozo Betondić, *Rasgovor Pastjera*, Arhiv HAZU sg. I. b. 33
5. Anica Bošković (anonimno), *Rasgovor pastirski varhu Porodjegna Gospodinova jedne djevojczice Dubrovkigne*, Mleci 1757.
6. Lukrecija Bogašinović, *Rasgovor Pastirski varhu Porodiegna Gospodinova*, Dubrovnik 1764, Arhiv HAZU sign. IV a 17

LITERATURA

Bogišić, Rafo

1989 *Hrvatska pastorala*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Fališevac, Dunja

1993 *Pjesničko djelo Grgura Kapucina*, »Dani Hvarskog kazališta« knj. XIX, Književni krug, Split, 116-127.

Fancev, Franjo

1928 *Novi prilozi za povijest hrvatske crkvene drame*, »Nastavni vjesnik« knj. XXXVI, Zagreb, 1-21.

Kolendić, Petar

1964 *Sestra Benedikta Gradić i jedna njena božićna scena*, u knjizi *Iz staroga Dubrovnika*, Srpska književna zadruga, Beograd, 226-230.

Marković, Zdenka

1970 *Pjesnikinje starog Dubrovnika*, JAZU, Zagreb.

Rapacka, Joanna

1990 *Zaljubljen u vilu*, »Republika« XLVI, 3-4, 174-187.

Švelec, Franjo

1990 *Vetranovićeve prikazanja i srednjovjekovna tradicija*, u knjizi *Iz naše književne prošlosti*, Književni krug, Split, 79-97.

BILJEŠKE

¹ Na kajkavskom je jeziku Juraj Malevac (Grgur Kapucin) tiskao u Zagrebu 1800. godine knjižicu *Horvaczka od Kristussevoga narodyenya vittia*. U tom se djelu tema Isusova rođenja obrađuje na bitno drukčiji način nego u dubrovačkoj književnosti. Naime, najveći dio teksta obuhvaćaju monolozi 12 mjeseci, te potom prepirke dana i noći oko vremena Isusova rođenja, zatim prepirka sijena i slame za povlasticu Isusove prostirke, a čak se i Zemlja brani od nasrtaja ostalih planeta koje polaze u potragu za Isusom. Tek potom se kajkavski tekst motivski podudara s dubrovačkim božićnim pastoralama: anđeo

navješćuje pastirima Isusovo rođenje i poziva ih u Betlehem, pastiri dolaze pred štalu i darivaju Isusa (ovca, jabuke, cvijeće, golub, grlica, mlado janje, orasi). Naposljetku dolaze i tri kralja s darovima. Vladoje Dukat je u Malevčevu djelu prepoznao božićnu igru (Weihnachtsspiel) bavarsko-austrijske provenijencije, a Dunja Fališevac primjer »tradicije srednjovjekovnih božićnih igara, mahom epski oblikovanih, s dijaloziranim iskazima personificiranih lica« (Fališevac 1993, 124-125).

² Uz nešto proznog govora na početku, djelo sadrži 1600 stihova, od čega 1404 dvostrukorimovanih dvanaesteraca, pretežito u funkciji govornog stiha, i 196 osmeraca, pretežito u funkciji pjevanog stiha.

³ Švelec je u Bogorodičinu blagoslovu prepoznao »stiliziranu narodnu koledu koja odražava prastaro izricanje dobrih želja vezanih uz svetkovinu plodnosti« (1990, 92). On nadalje registrira i »stilski instrumentarij petrarkističke poezije« u govoru pastira (isto, 88-89), a u umetanju biblijske metaforike u govor vile u njezinu idealnom pastoralnom krajoliku uočava književni novitet (isto, 90). Posebno je zanimljiv njegov sintetski uvid o različitom tretmanu tjelesnosti u Vetranovićevim i hrvatskim srednjovjekovnim crkvenim prikazanjima: »U crkvenim prikazanjima pučkog stupnja provijava kult zagrobnog života, kult duše, a kao kontrapunkt tome kultu provijava prezir tijela. Za sv. Margaritu, za sv. Lovrinca, za ostale mučenike radost je podnositi muke za Krista, i što su veće muke, veća će biti nagrada na drugom svijetu. Vetranović naprotiv bira biblijske događaje u kojima se strepi za sudbinu tijela.« (isto, 84)

⁴ Zanimljivo je da u tri slučaja dolazi i do nepodudaranja imena lika s prostorom kojemu pripada, pa je tako Goranko pastir, dok su Seljanko i Pastijerko gorani. Pitanje krije li se u toj zamjeni neka intencionalna alegorijska poruka ili je sve posljedica autorova slučajnog i nehajnog odabira, ostavit ću ovdje otvorenim.

⁵ Rafo Bogišić ističe kako Gleđevićovo djelo ne pokazuje autorovo nastojanje da se dočara stvarni svijet pastira, za razliku od Vetranovićeva djela u kojemu dominira »tipični renesansni pastoralno-vlaški ugođaj« s mnoštvom pojedinosti iz svakodnevnog života pastira i folkloru. U Gleđevićevu su prikazanju pastiri »okvir i simbol koncepta, (...) barokne metafore u arkadijskom konceptu, lutke koje treba da predstavljaju i simboliziraju odnose i zamisli autora« (Bogišić 1989, 141).

⁶ Djelo je anonimno objavljeno u Veneciji 1758. godine, ali se autorica potpisala ispod predgovora. U 19. stoljeću doživjelo je još dva izdanja; u Dubrovniku 1852. i Mostaru 1881. Za vrijeme svog boravka u Carigradu djelomično ga je na talijanski preveo slavni autoričin brat Ruđer (Marković 1970, 314-334).

⁷ v. citat iz Boškovičkina predgovora u Marković, nav. dj., str. 318.

⁸ Kako je zbog nedavnih ratnih razaranja, a još više radi prevencije od njihova mogućeg ponavljanja, građa dubrovačkih arhiva još uvijek nedostupna, u prikazu djela Benedikte Gradić ograničit ću se samo na podatke koje pruža knjiga Zdenke Marković, *Pjesnikinje starog Dubrovnika* (391-398).